
Reflexen

J. Hoek

Kerk 2025: woord en weerwoord

Eerder schreef ik in deze rubriek al eens iets over ‘Kerk op weg naar 2025’. In geding is de vraag hoe de kerk werkelijk weerbaar kan zijn in het huidige geestelijke klimaat. Hoe kan de kerk zich in deze tijd van kerkverlating en secularisatie met nieuw elan richten op datgene waar het op aankomt, de kern van haar identiteit en roeping? *Back to the basics* dus. Het gesprek over onbevangenheid, ontvankelijkheid, geloofsoverdracht en getuigen moet met volle inzet worden gevoerd en daarbij heeft de Protestantse Kerk in Nederland de inbreng van de hele kerk, alsook van de zusterkerken hard nodig. Op het moment dat ik dit schrijf (15 april is de afsluitingsdatum van de kopij) zijn kerkenraden en classes stevig met de materie bezig, omdat de classicale vergaderingen voor 1 mei hun consideraties over het project moeten inzenden. De synode van de PKN spreekt er in april ook over (zie www.protestantsekerk.nl/kerk2025).

In maart verscheen het ‘Manifest tegen structuurwijziging PKN’, ondertekend door 24 leden van de kerk, onder wie prof.dr. Wim Balke en prof.dr.ir. Johan Blaauwendraad. De opstellers van dit manifest spreken hun zorg uit over de koers die in de lijn van het reorganisatieplan *Kerk 2025: waar een Woord is, is een weg*, is ingezet. De generale synode besloot in 2016 het aantal classes terug te brengen van 74 naar 11. Aan het hoofd van elk van deze 11 nieuwe regionale vergaderingen komt een classispredikant te staan. Niet langer zullen alle gemeenten rechtstreeks vertegenwoordigd zijn in deze regionale vergaderingen, zoals dit tot nog toe in de classes wel het geval is. Volgens het manifest is deze weg heilloos. ‘Laten we aanpassen en samenvoegen waar nodig, maar niet de hele orde overhoop gooien. Zeker van het afschaffen van classes en visitatie, die door de tijd heen hun waarde bewezen hebben, moet geen opbloei verwacht worden.’ Gevreesd wordt dat het project *Kerk 2025* de zoveelste dure operatie is die ook nog eens ingaat tegen de ‘presbyteriale kerkorde, gebaseerd op de belijdenis van onze kerk.’ Eenhoofdig bestuur van regionale vergaderingen in het kader van een door de dienstenorganisatie in Utrecht ontwikkelde topdownstructuur associëren de opstellers met landen met een autoritaire traditie en achten ze niet passend in ‘onze nuchtere en mondinge Protestantse Kerk.’

Een weerwoord bleef niet uit. Zo schreef ds. Jan Holtslag (Giessen-Nieuwkerk) dat het manifest vol onwaarheden staat en tendentius geschreven is. Volgens hem gaat het in de toekomstnota juist om een beweging terug naar de

basis, waarbij minder geregeld wordt van bovenaf en het kerk-zijn gebeurt in de plaatselijke gemeente en tussen plaatselijke gemeenten. De regiopredikant daalt niet uit de hoogte neer om besluiten uit 'Utrecht' door te drukken. Hij is er om gemeenten aan te sporen elkaar te ontmoeten, op huisbezoek te gaan bij gemeenten en predikanten, en waar nodig bepaalde voorlopige maatregelen te nemen die later zorgvuldig worden getoetst. 'De classispredikant zal doen wat het breed moderamen van de classis nu doet. Het kan alleen iets gericht en sneller. Dat is een wens van vele gemeenten waar problemen zijn.' Holtslag waardeert het manifest als een *cri du coeur*, maar dan wel één die volgens hem gebaseerd is op onrust en onzekerheid en gebrek aan kennis van *Kerk 2025*. Hij onderstreept de taak van de landelijke kerk om duidelijk te informeren dat de kerk presbyteriaal blijft en dat aan de basis inzet van de plaatselijke gemeenten wordt gevraagd om elkaar te ontmoeten, te spreken en bij te staan.

Met laatstgenoemde opwekking ben ik het van harte eens. Wanneer kerkleden die hetzelfde document gelezen hebben tot zo verschillende interpretaties komen, terwijl ze toch allemaal het heil van de kerk op het oog hebben, valt er aan communicatie nog veel te doen. Bovenal zijn gebed en bezinning nodig opdat onze plannen werkelijk dienend mogen zijn. Zo klinken de slotwoorden van de nota *Kerk 2025*: 'Van de leerlingen staat geschreven: *Ze gingen op weg en maakten het goede nieuws bekend om de mensen tot inkeer te brengen.* (Marcus 6:12) Wat de toekomst ook zal brengen, als leerlingen van Jezus worden we nu geroepen deze zelfde weg te gaan in goed vertrouwen dat de Geest ons daarin te hulp zal komen. Daarom bidden we om die Geest: *Veni Creator Spiritus*. Kom heilige Geest, vervul ons met uw volheid.'

Ten diepste staat of valt het welzijn van de kerk niet met structuren, hoewel er enerzijds belemmerende en anderzijds behulpzame structuren zijn. Wanneer we in de wereld van vandaag tegelijkertijd leerlingen en getuigen blijven in verbondenheid met de levende Christus, mogen we wonderen verwachten. Het was mooi hiervan iets te horen uit de mond van prof.dr. Anne Marie Kool in haar lezing voor het Contact emeritus predikanten en predikantsweduwen, getiteld 'Spirituele verbanden en culturele verschillen tussen Centraal- Europa en Nederland'. Mevrouw Kool is als hoogleraar missiologie verbonden aan het *Evangelical Theological Seminary (ETS)* in Osijek, Kroatië en al jaren lid van de *advisory board* van ons tijdschrift. Ze vertelde hoe er nieuwe zendingsinitiatieven ontstaan die vanuit de lokale gemeenten gestimuleerd worden. Als vrucht van deze missiologische vernieuwing zijn in de voormalige Oostbloklanden veel christelijke gemeenten ontstaan van Roma (zigeuners). In Kiev, Oekraïne, zijn gedurende de laatste jaren diverse theologische seminaries opgericht. De alumni trekken veelal als missionair werkers naar Bosnië, Kroatië en Centraal-Azië. Waar mensen eenvoudig gehoorzamen aan de grote opdracht van Chris-

tus om alle volken tot Zijn discipelen te maken, zien we de Heilige Geest verrassend werken. Waar het Woord is, is een weg!

Theologische existentie vandaag

In de vorige Reflexen schreef collega prof.dr. Henk van den Belt onder meer over 'Theologie als wetenschap'. Hij keert zich tegen de verdringing van de theologie uit de openbare academische context als 'een symptoom van een bredere verschraling van het debat over de meest wezenlijke vooronderstellingen van onze kennis.' Met verve komt hij op voor de theologie aan de openbare universiteit. Hij wil ervoor waken een 'terugtrekkende beweging te maken naar een seminarium in de bossen rond Utrecht.' Omdat de gereformeerde theologie katholiek wil zijn in het gesprek met de andere wetenschappen, is zij principieel gemotiveerd om verbonden te blijven aan de openbare universiteit en zich niet te laten verbannen naar confessionele instellingen.

Ik ben het van harte met mijn collega eens. Van een *gezocht* isolement mag geen sprake zijn. Maar intussen kan zich wel een *gedwongen* isolement voordoen. Ook dan blijft dit een *gericht* isolement waarin optimale communicatie wordt gezocht met de academische wereld. Laat mij dit illustreren met wat er onlangs gebeurde in Princeton, VS. Het *Princeton Theological Seminary (PTS)* kwam terug op de eerder genomen beslissing om de *Kuyper Prize for Excellence in Reformed Theology and Public Witness* uit te reiken aan theoloog Tim Keller, senior pastor van *Redeemer Presbyterian Church* in New York en ook in Nederland bekend publicist. Keller was aanvankelijk door de faculteit gekwalificeerd als 'an innovative theologian and church leader, well-published author, and catalyst for urban mission in major cities around the world.' Vervolgens stak er in progressieve en feministische kringen een storm van protest op tegen dit besluit. Kellers theologie zou giftig van aard zijn ('toxic theology' volgens Carol Howard Merrit) omdat hij een leidinggevende positie heeft binnen de *Presbyterian Church in America (PCA)*, een behoudend kerkgenootschap dat zich niet kan verenigen met de toelating van vrouwen, of ook van mensen die als homo's, lesbiennes of transgenders in een seksuele relatie leven, tot de ambten. Het *PTS* is zelf gelieerd met de meer liberale *Presbyterian Church (PCUSA)*.

In een e-mail aan de faculteit stelt de president van het seminarium, M. Craig Barnes, dat hij weliswaar vasthoudt aan de academische vrijheid, maar toch door te luisteren naar de tegenstanders van Kellers opvattingen tot herziening van het besluit is gekomen. Ik citeer: 'Yet many regard awarding the Kuyper Prize as an affirmation of Reverend Keller's belief that women and LGBTQ+ persons should not be ordained.' Toch kwam Keller op 6 april college geven in Princeton, zij het over een niet-controversieel onderwerp. Barnes: 'We are a community that does not silence voices in the church. In this spirit

we are a school that can welcome a church leader to address one of its centers about his subject, even if we strongly disagree with his theology on ordination to ministry. Reverend Keller will be lecturing on Lesslie Newbigin and the mission of the church – not on ordination.’

Vijftien wetenschappers hebben in een verklaring bezwaar geuit tegen het besluit van Princeton. ‘Hoewel onze standpunten over deze thema’s verschillen, geloven we dat onenigheid over een theologische kwestie geen reden mag zijn om iemand een prijs te onthouden’, stellen de ondertekenaars van de verklaring, onder wie ook de Nederlandse hoogleraren George Harinck, Cees van der Kooi en Stefan Paas en eerdere prijswinnaars zoals Alvin Plantinga en Nicholas Wolterstorff. Zij benadrukken dat het toekennen van een prijs niet per definitie instemming met iemands standpunten betekent. Verder vinden ze dat het seminarium met deze weigering een verkeerd signaal afgeeft, alsof alleen mensen die ‘progressieve standpunten over het ambt en de seksuele moraal’ hebben er in de wetenschap toe doen.

Is ‘Princeton’ een teken aan de wand? Vindt de academische vrijheid en tolerantie een grens bij wetenschappers die in gemoede overtuigd zijn tegen de stroom van algemeen gehuldigde opinies in te moeten roeien? Ook wanneer dat in toenemende mate het geval mocht zijn, blijft het voorbeeld dat Tim Keller hierin geeft richtinggevend. Ondanks wat hem overkomen is, is hij toch zijn college gaan geven in Princeton. Gedwongen isolement, maar gezochte communicatie! Gezien deze ontwikkelingen in onze cultuur is hechte samenwerking tussen alle instituten die theologie willen bedrijven nodiger dan ooit. Theologische faculteiten aan de openbare universiteiten en confessionele instituten die terecht veel waarde hechten aan een nauwe band met de kerken, moeten elkaar niet als concurrenten zien. Faculteit midden in de stad of aan de boorden van de IJssel, aan een rustieke singel in Apeldoorn, in de dreven rond Leuven, universiteit of seminarium – samen optrekken is het devies.

Medisch-ethische spanningen

De ontwikkelingen rond medische ethiek zijn in de lente van 2017 prominent in het nieuws. Meer dan eens kunnen we beschouwingen lezen waarin wordt teruggeblikt op de tijd toen christenen te hoop liepen tegen abortus provocatus en euthanasie, alsof het om een afgesloten periode zou gaan. Er wordt dan gesproken in de volgende trant: ‘Kijk eens waar we ons toen druk om maakten en massabijeenkomsten voor organiseerden. Maar inmiddels zijn we enkele decennia verder en is bijna iedereen aan de verschuivingen in de medische ethiek gewend geraakt.’ Dit lijkt mij echter een uiterst gevaarlijk gewenningsproces. De kwesties rond de beschermwaardigheid van menselijk leven en de ondermijning daarvan zijn uiterst actueel. Het ligt voor de hand dat ook in het

kader van de kabinetsformatie de positiekeuzes op dit terrein een grote rol zullen spelen. Ik signaleer zonder enige pretentie van volledigheid enkele actuele en beklemmende ontwikkelingen.

- Minister Lilian Ploumen trok internationaal de aandacht door het oprichten van het fonds *She Decides*. Dit als reactie op het besluit van de nieuwe Amerikaanse regering om een streep te halen door de financiering van hulporganisaties op het gebied van gezinsplanning. Deze maatregel slaat een gat van naar schatting 600 miljoen dollar in voorzieningen als seksuele voorlichting, anti-conceptie, kraamzorg en (veilige) abortus. Hiertegenover geeft *She Decides* het signaal aan de wereld dat vrouwen en meisjes het recht hebben om zelf te beslissen of ze zwanger willen worden, van wie, en hoeveel kinderen ze willen hebben. Het is goed en noodzakelijk dat miljoenen vrouwen en meisjes in ontwikkelingslanden in situaties van onderdrukking geholpen worden. Helaas echter wordt abortus gezien als een mensenrecht, een bijdrage tot de emancipatie van vrouwen en de afname van lijden in de wereld. Er is nauwelijks aandacht voor het lijden dat abortus provocatus met zich meebrengt, allereerst voor het ongeboren kind en vervolgens voor de moeder: pijn, stress, verdriet, angst, twijfel en wroeging. Gz-psycholoog Femke Hagoort noemt het aanbieden van abortus als redelijke optie zelfs 'een collectieve ondermijning van het zelfvertrouwen van vrouwen' en plaatst daartegenover de ultieme vrouwelijke daadkracht om nieuw leven voort te brengen. Er is natuurlijk meer te zeggen over de vaak trieste situatie waarin meisjes en vrouwen verkeren in landen waar abortus provocatus rigoureus wordt afgewezen. Alleen, de 'hulpverlening' waarbij Nederland kennelijk een voortrekkersrol wil vervullen, werkt averechts. En wel omdat geheel uit het oog wordt verloren dat de mensenrechten evenzeer gelden voor het ongeboren kind. 'De foetus is een onafhankelijk wezen dat geen deel uitmaakt van het zelf van de vrouw waarover zij beschikking heeft' (Dr. Vincent Stolk, docent educatie aan de Universiteit voor humanistiek, Utrecht).

- De discussie rond 'voltooid leven' is weer in volle hevigheid opgelaaid. Velen in christelijke kring hebben het als verblijdend ervaren dat de artsenorganisatie *Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Geneeskunde* (KNMG) heeft uitgesproken een nieuwe stervenswet voor burgers die hun leven als voltooid beschouwen, onwenselijk te achten. Ze constateren bij de voorstanders van de wet een 'tunnelvisie', waardoor deze niet meer inzien dat het inderdaad door veel ouderen ervaren gevoel van zinloosheid niet vraagt om een snelle 'oplossing', maar om een brede maatschappelijke aanpak van de problematiek. Het is zeker niet zo dat de KNMG blind is voor de nood die zich voordoet bij patiën-

ten met een stapeling van niet-terminale ouderdomskwalen, psychische klachten en/of dementie. De zwaarte hiervan is onder meer af te lezen aan het stijgend aantal verzoeken om euthanasie. Zo kwamen er in 2016 niet minder dan 1.800 van zulke verzoeken binnen bij de *Stichting Levenseindekliniek*, een stijging van 40% ten opzichte van 2015. Toch ziet de meerderheid van de Nederlandse artsen geen heil in een nieuwe wet. De bestaande euthanasiewet die volgens hen mogelijkheden genoeg biedt, zou daardoor worden uitgehold, terwijl onvoldoende waarborgen worden geboden om patiënt en arts te beschermen tegen druk van buitenaf. Zoals bekend wil een partij als D66 zelfdoding mogelijk maken voor mensen met een duurzame en weloverwogen doodswens, bij wie nog geen medische aandoening is vastgesteld. In de beoogde wet zou hierbij wel een leeftijdsgrens van 75 jaar worden opgenomen, maar van meet af aan is daarbij gesteld dat deze grens arbitrair is en in de praktijk gemakkelijk naar beneden bijgesteld kan worden. Hoe snel dat kan gaan, bleek al in het programma *Nieuwsuur* waarin Alexander Pechtold op de door een 57-jarige man geuite doodswens reageerde met de woorden: 'Ik hoop dat in de toekomst onze beschaving zo ver gaat, dat als u dit bij volle bewustzijn, zonder dwang en als langdurige wens eist, dat we dat bespreekbaar maken.' Voor de hulp bij de uitvoering van de doodswens zou een nieuwe beroepsgroep (bestaande uit psychologen, verpleegkundigen en geestelijk raadslieden) in het leven geroepen moeten worden, de zogenoemde levenseindebegeleiders.

Naar mijn overtuiging dienen kerken, christelijke partijen en christenen individueel 'ouderwets' pal te staan in het verzet tegen deze ontwikkelingen. Het veelgesmade *slippery slope*-argument is hier wel degelijk van toepassing. Om nogmaals Vincent Stolk te citeren: 'Was het vroeger nodig dat je ongeneeslijk ziek moest zijn om vrijwillig te sterven, nu hoeft je alleen maar een goed verhaal te hebben om dood te willen gaan. Een mogelijke volgende stap is dat je ook zelfs geen goed verhaal meer hoeft te hebben.' Het is van belang niet alleen specifiek christelijke argumenten aan te voeren tegen de voorgestelde nieuwe stervenswet, maar allereerst in de lijn van de KNMG voor iedereen ongeacht zijn of haar levensbeschouwing inzichtelijke argumenten. De wet zal immers voor elke Nederlander gevolgen hebben. 'Leven tot het leven ophoudt, wordt dan iets waar je bewust voor kiest, met alle individuele verantwoordelijkheid vandien' (José Sanders, hoogleraar narratieve communicatie, Radboud Universiteit Nijmegen). Dat de druk op mensen om 'eruit te stappen' zal toenemen, is een allerm minst denkbeeldig gevaar. Vooral als mensen toch al het gevoel hebben dat ze overbodig zijn geworden, dat ze alleen nog maar anderen tot last kunnen zijn en zelf niets positiefs meer kunnen bijdragen.

Ik geef in dit verband graag goede woorden door die door twee theologen uitgesproken werden als bijdrage aan dit actuele debat. Dr. Bert van Veluw zei

op de jaarvergadering van de *Confessionele Vereniging*: ‘De kerk op weg naar 2025. We kunnen er veel over zeggen. Over structuren, de grootte van de klas-sis. Maar hoe is de kerk een schuilplaats voor mensen, kostbare, soms heel kwetsbare mensen? Vaak niet van die sterke liberale zelfbeslissers. Hoe is de kerk een schuilplaats in de wildernis, die het leven soms kan zijn? Het zal dui-delijk zijn dat ik niet voor een wet op “Voltooid leven” ben. De kerk is geroe-pen zich te verhouden tot mensen die met de vraag van “Voltooid leven” zit-ten. In het pastoraat hoeven we ons niet af te vragen: “Hoe lossen we dit op?” Als christenen zijn we in de minderheid. En je macht laten gelden bij dit soort levensvragen is nooit goed. De Amerikaanse theoloog Stanley Hauerwas pleit voor een kerk als contrastgemeenschap. Zo zouden we ook bij de vragen rond “voltooid leven” een contrastgemeenschap kunnen zijn; om mensen heen staan; meeleven met hun vragen; er zijn. Dan kunnen we als kerk het verschil maken in de samenleving. Als dat de toekomst van een kleine kerk is, kan dat zeer zegenrijk zijn.’

Prof.dr. Frits de Lange schrijft in het aprilnummer van *PThUnie* (magazine van de Protestantse Theologische Universiteit): ‘Als je “ik wil dood” niet als doodsverlangen maar als wanhoopschreeuw verstaat, dan leid je geen stervenshulpverleners op, maar eenzaamheidsbestrijders en vormingswerkers voor hoogbejaarde levenskunst. In een samenleving waarin inmiddels bijna een kwart van de bevolking ouder is dan 65, waarvan de helft – twee miljoen – tachtigplussers (CBS), wordt het paard achter de wagen gespannen als we niet alles inzetten op de ouderdom als levensfase met een intrinsieke zin en betekenis, en het publieke debat laten domineren door de wens van een kleine groep pro-actieve burgers die hun eigen sterven willen registreren. De ‘narra-tive of decline’ is een sluipmoordenaar, ook voor mensen zonder doodswens.’ Blijkens krantenverslagen ging De Lange tijdens een landelijke pastorale dag die vanuit de Protestantse Kerk in Nederland te Gouda is gehouden op 1 april nog een stapje verder. Hij stelde dat een barmhartige overheid en voltooid leven niet bij elkaar passen. ‘De overheid dient altijd voor het leven te zijn, met alle gevolgen.’ Als de overheid een term als ‘barmhartigheid’ gaat gebruiken om aan de autonomie van de burgers tegemoet te komen, gaan er bij De Lange alarmbellen rinkelen. Het is mogelijk dat mensen in werkelijkheid helemaal niet zo autonoom beslissen als men het wil doen voorkomen. De samenleving of de overheid kan zomaar bezit nemen van hun hoofd! De Lange deed in dit verband nog een aanbeveling die ik graag wil onderstrepen: ‘Neem verant-woordelijkheid. Ga niet met de rug naar de dood staan. Er is behoefte aan een moderne stervenskunst, een *ars moriendi*.’ Wat mij betreft beweegt die moder-ne *ars moriendi* zich overigens in continuïteit met de klassieke stervenskunst waarvan de gereformeerde traditie waardevolle specimina biedt.

- Ziekenhuizen kregen sinds 1 april extra drukte te verwerken doordat de NIPT (Niet-Invasieve Prenatale Test) én veel goedkoper én in principe voor alle zwangere vrouwen beschikbaar is gekomen. Tot nog toe moesten vrouwen die geen medische indicatie hadden voor de test en deze toch wensten te ondergaan, uitwijken naar bijvoorbeeld Antwerpen waar deze à raison van € 590,- werd uitgevoerd. In de nieuwe situatie kost de test € 175,-. Om dit mogelijk te maken is 26 miljoen euro aan overheidsgeld beschikbaar gesteld. Volgens het *Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu* (RIVM) is dit ruime aanbod van mogelijkheden tot screening van groot belang omdat zwangere vrouwen en hun eventuele partners daardoor tot 'goed geïnformeerde keuzes' kunnen komen. Bij de test wordt een buisje bloed van de zwangere vrouw afgenomen. Bij de analyse van het bloed kan het DNA van het ongeboren kind geanalyseerd worden. Daaruit wordt duidelijk of het ongeboren kind het syndroom van Down heeft, of de minder vaak voorkomende syndromen van Edwards en Patau. De test geeft, anders dan de vruchtwaterpunctie of de vlokcentest, geen verhoogd risico op een miskraam.

Ouders met downkinderen vinden dat het op grote schaal beschikbaar stellen van de test hun kinderen stigmatiseert. Om die reden hebben de Franse *Lejeune Foundation* en het Nederlands-Canadese *Downpride* bij de Verenigde Naties tegen deze ontwikkeling geprotesteerd. Down wordt neergezet als ernstige aandoening, terwijl veel mensen met de afwijking er prima mee kunnen leven. Dus waarom zou je deze kinderen laten weghalen? Verder stellen critici dat ouders door gynaecologen, maar ook door hun omgeving, steeds meer onder druk gezet worden om ervoor te kiezen het kind niet te nemen. Wanneer het dezelfde kant opgaat als in landen als IJsland en Denemarken, dan verdwijnt het syndroom van Down uit het straatbeeld. In IJsland wordt er niemand meer met het syndroom van Down geboren, sinds downscreening met een combinatietest in het jaar 2000 in een nationaal screeningsprogramma is opgenomen. In Denemarken wordt 98% van de ongeboren kinderen met Down geaborteerd. De verwachting is dat ook in Nederland door een hogere testdeelname het aantal abortussen zal toenemen.

- Een volgende verontrustende ontwikkeling is die van de embryonale genmodificatie. De adviesraad *Cogem* (Commissie genetische modificatie) heeft samen met de *Gezondheidsraad* hierover een rapport het licht doen zien. Recent is een methode ontdekt om het DNA in embryo's te kunnen veranderen. Er lijkt een grote toekomst weggelegd voor de zogenoemde kiembaanmodificatie, waardoor ernstige erfelijke afwijkingen reeds in de moederschoot kunnen worden gerepareerd. Om deze methode te kunnen ontwikkelen, wil men de beschikking hebben over testmateriaal. Tot op heden worden daar-

voor alleen 'restembryo's' gebruikt die zijn overgebleven na toepassing van de methode van in-vitro fertilisatie (ivf). De Embryowet verbiedt het uitsluitend voor onderzoeksdoeleinden kweken van menselijke embryo's. Grensverleggende medici dringen echter aan op wijziging van de wet om het produceren van 'kweekembryo's' te legitimeren en demissionair minister Edith Schippers heeft al aangegeven dat de regering hiervoor openstaat. Hier zien we opnieuw duidelijk hoe groot de drive is om lijden te voorkomen en uit te bannen, ook al gaat dat ten koste van de beschermwaardigheid van het ongeborn menselijk leven. De eerste stap zal zijn dat er 'kweekembryo's' mogen komen om ernstige erfelijke aandoeningen zoals de ziekte van Huntington of taaislijmziekte te voorkomen, de volgende stap is dat dit ook moet gelden wanneer het gaat om het voorkomen van mildere afwijkingen of om het mogelijk te maken dat onvruchtbare echtparen genetisch eigen kinderen krijgen. Steeds weer zal het doel de middelen moeten heiligen en zo zal de ontwikkeling haar doel voorbijschieten en steeds meer inhumane trekken krijgen.

Het viel mij op hoe krachtig een genuanceerd denkende en goed geïnformeerde ethicus als prof.dr. Theo Boer (PThU en TUKampen) zich over deze ontwikkeling uitlaat (*Reformatorisch dagblad*, 30 maart 2017). Hij spreekt van nauwelijks te overziene risico's bij het ingrijpen in het menselijk DNA, waarbij de wijziging niet alleen aan alle cellen in het lichaam meegegeven wordt, maar ook aan alle toekomstige geslachten. Bezinning op de morele status van het embryo vindt nauwelijks plaats. Het is zelfs de vraag of men nog wel enig verschil ziet tussen de embryo's van dieren en die van mensen. Boer ziet zich een tendens aftekenen: politici en ethici verbinden de menselijke waardigheid en beschermwaardigheid steeds vaker aan capaciteiten als denken, willen, beslissen en genieten. Wie daartoe niet meer of nog niet in staat wordt geacht, verliest in hun ogen de status van beschermwaardig mens. In een versmald mensbeeld worden menselijke uitingen gewaardeerd als voorwaarden voor mens-zijn. Een bepaalde *kwaliteit* van mens-zijn wordt bepalend voor de *essentie* van mens-zijn. Intussen is het begrip 'ziel' volledig uit de medische ethiek verdwenen. Voor Boer is onderzoek waarbij embryo's worden verbruikt verboden gebied. In zijn opinie walst de Gezondheidsraad over twee taboes heen: je mag geen embryo's kweken voor onderzoek en je mag geen onderzoek doen naar aanpassingen van de kiembaan.

Al met al kunnen we zeker stellen dat de spanningen op medisch-ethisch terrein oplopen. Het is voor de christelijke gemeente van groot belang goed op de hoogte te blijven van deze ontwikkelingen en daarbij een heldere opstelling te kiezen. Die opstelling kan niet anders dan principieel *pro life* zijn. De beschermwaardigheid van het menselijk leven staat onder alle omstandigheden op de eerste plaats. Dat impliceert warme aandacht en zorg voor onge-

wenst zwangere vrouwen en meisjes en voor ouderen in een moeilijke laatste fase van hun leven. Voorgangers hebben een hoge verantwoordelijkheid om in prediking, catechese en vormingswerk leiding te geven aan het moreel beraad van de gelovigen. Daarnaast is concrete voorbede onmisbaar, waarbij ook beleidsmakers en zij die werkzaam zijn in het medisch circuit niet vergeten mogen worden. Verder lijkt mij een ruimhartige opstelling ten aanzien van orgaandonatie een consequentie van de inzet voor het leven.

Personalia en promoties

Het afscheid van ons redactielid prof.dr. Gerard C. den Hertog als hoogleraar systematische theologie aan de Theologische Universiteit Apeldoorn heeft in de pers terecht brede aandacht gekregen. De generale synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken heeft hem per 1 februari 2017 op de meest eervolle wijze emeritaat verleend. Op vrijdag 10 februari hield hij zijn afscheidscollege, getiteld 'De eerste ethiek van de Reformatie. Enkele gedachten over en naar aanleiding van Luthers *Sermon von den guten Werken*'. Het zal Den Hertog ongetwijfeld verrast hebben dat hem bij deze gelegenheid een hoge ridderorde, officier in de orde van Oranje-Nassau, is toegekend, 'vanwege zijn betekenis voor de Nederlandse protestantse theologiebeoefening, ook internationaal'. We wensen onze collega van harte geluk met een en ander en bidden hem toe dat hij ook in de komende jaren, samen met zijn vrouw, nog veel vreugde in dienstbaarheid mag ervaren. Ik denk daarbij onder meer aan een mooi project dat hij samen met Theo Boer onder handen heeft: het schrijven van een eigentijdse christelijke ethiek.

Waar ouderen terugtreden, althans wat het bekleden van officiële functies betreft, staan jongeren gereed. Het is mooi dat we ook dit keer in de Reflexen melding kunnen maken van een aantal promoties. Op 9 maart vond aan de VU-Amsterdam de promotie plaats van Pieter L. Rouwendal (Kampen) op het onderzoek *Predestination and Preaching in Genevan Theology from Calvin to Pictet*. Op 27 maart waren er aan de VU zelfs twee promoties in de theologie: Adriana Balk-van Rossum (Ede) over *De rol van godsbeelden in de levensverhalen van vrouwen met een incestervaring* en Simon Rachmadi uit Indonesië over *Reformed Spirituality in Java. The reformed tradition and the struggle of the GKJ to actualize its reformed spirituality in Indonesia*. Gerben van Manen (Capelle aan den IJssel) behaalde de doctorsgraad op 4 april aan de PThU, locatie Amsterdam, met de dissertatie *Ontmoeting met God. Een multiperspectivisch model in het spoor van Franz Rosenzweig en Kornelis Heiko Miskotte*. Van harte feliciteren we deze promoti. We zien dankbaar dat de theologische arbeid op wetenschappelijk niveau goede voortgang vindt en wensen de jonge doctores toe dat ze daaraan met vrucht mogen blijven bijdragen.